

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗБРОЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

STATE OF RESEARCH ON THE PROBLEM OF INVESTIGATING ARMED CRIMES

Шкарупа К. В., д.ю.н., старший дослідник,
провідний науковий співробітник

Науково-дослідний інститут публічного права

ORCID ID: 0000-0002-1816-3559

Метою статті є дослідження стану проблеми розслідування збройних злочинів з виробленням рекомендацій протидії цьому явищу. У статті досліджено стан проблеми розслідування збройних злочинів та вироблено рекомендації протидії цьому явищу. За основу дослідження взято електронний каталог наукової періодики Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського, в якому за ключовими словами «розслідування» та «зброя» виявлено 41 наукову статтю з 2013 року до 2024 року. Досить цікавою є тенденція розвитку наукової думки, особливо після повномасштабного російського вторгнення. Констатовано, що дані офіційної статистики щодо зброї в Україні за 2023–2024 роки демонструють значне зростання злочинів із застосуванням зброї, 11,4 тисячі у 2024 році проти 273 у 2021. Збільшилася кількість зареєстрованої зброї у цивільних осіб (1,4 млн одиниць на початок 2024 року) та обсяги її продажу, але водночас зросла кількість втраченої та викраденої зброї, понад 270 тисяч одиниць від початку повномасштабної війни. За офіційними статистичними даними Офісу генерального прокурора України, протягом січня-серпня 2025 року викрито одну злочинну організацію, яка займалась незаконним обігом зброї. Безумовно, російсько-українська війна стала каталізатором в тому числі збройної злочинності, що обумовлює наукові пошуки протидії цьому явищу. Попередньо встановлено, що наразі відбувається переосмислення наукових пошуків від документування та розслідування звичайних збройних злочинів до такої ж діяльності по воєнним та іншим злочинам, пов'язаних із збройною агресією рф. На підставі вивчення стану дослідження проблеми розслідування збройних злочинів встановлено, що він характеризується тенденцією щодо об'єктивної зміни пріоритетів від кваліфікації, методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним зброєю, в тому числі вчинених у співучасті, до проблематики наукового обґрунтування різним аспектам протидії збройній агресії рф, воєнним злочинам та ін.

Ключові слова: зброя, злочинність, збройна злочинність, організована злочинність, методика розслідування, протидія.

The purpose of the article is to study the state of the problem of investigating armed crimes and develop recommendations to combat this phenomenon. The article examines the state of the problem of investigating armed crimes and develops recommendations for combating this phenomenon. The research was based on the electronic catalog of scientific periodicals of the V.I. Vernadsky National Library, in which 41 scientific articles were identified using the keywords "investigation" and "weapons" from 2013 to 2024. The trend in the development of scientific thought is quite interesting, especially after the full-scale Russian invasion. It is noted that official statistics on weapons in Ukraine for 2023–2024 demonstrate a significant increase in crimes involving weapons, 11.4 thousand in 2024 against 273 in 2021. The number of registered weapons among civilians (1.4 million units at the beginning of 2024) and the volume of their sales have increased, but at the same time the number of lost and stolen weapons has increased, over 270 thousand units since the beginning of the full-scale war. According to official statistics of the Prosecutor General's Office of Ukraine, during January-August 2025, one criminal organization was exposed that was engaged in illegal trafficking in weapons. Of course, the Russian-Ukrainian war became a catalyst, including armed crime, which necessitates scientific research to counter this phenomenon. It has been previously established that there is currently a rethinking of scientific research from the documentation and investigation of ordinary armed crimes to the same activity on war and other crimes related to the armed aggression of the Russian Federation. Based on the study of the state of research on the problem of investigating armed crimes, it has been established that it is characterized by a tendency to objectively change priorities from qualification, methods of investigation of criminal offenses related to illegal weapons, including those committed in complicity, to the issues of scientific substantiation of various aspects of countering the armed aggression of the Russian Federation, war crimes, etc.

Key words: weapons, crime, armed crime, organized crime, investigation methodology, counteraction.

Актуальність теми. Дані офіційної статистики щодо зброї в Україні за 2023–2024 роки демонструють значне зростання злочинів із застосуванням зброї, 11,4 тисячі у 2024 році проти 273 у 2021. Збільшилася кількість зареєстрованої зброї у цивільних осіб (1,4 млн одиниць на початок 2024 року) та обсяги її продажу, але водночас зросла кількість втраченої та викраденої зброї, понад 270 тисяч одиниць від початку повномасштабної війни [1].

За офіційними статистичними даними Офісу генерального прокурора України, протягом січня-серпня 2025 року викрито одну злочинну організацію, яка займалась незаконним обігом зброї.

Безумовно, російсько-українська війна стала каталізатором в тому числі збройної злочинності, що обумовлює наукові пошуки протидії цьому явищу. Попередньо встановлено, що наразі відбувається переосмислення наукових пошуків від документування та розслідування звичайних збройних злочинів до такої ж діяльності по воєнним та іншим злочинам, пов'язаних із збройною агресією рф.

Метою статті є дослідження стану проблеми розслідування збройних злочинів з виробленням рекомендацій протидії цьому явищу.

Аналіз останніх наукових досліджень. Теоретичні засади протидії кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу зброї були предметом наукової розвідки

значної кількості вчених, серед яких слід виокремити зокрема таких як В.П. Бахін, А.Ф. Волобуєв, О.М. Дуфенюк, В.А. Журавель, В.О. Коновалова, С.Ю. Косарев, В.Є. Корноухов, О.Ф. Лубін, Б.Є. Лук'яничков, Г.А. Матусовський, В.О. Одерій, М.В. Салтєвський, О.С. Тарасенко, В.Ю. Шепітько, Б.В. Щур та інші.

Основний зміст. За основу дослідження взято електронний каталог наукової періодики Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського, в якому за ключовими словами «розслідування» та «зброя» виявлено 41 наукову статтю з 2013 року до 2024 року. Досить цікавою є тенденція розвитку наукової думки, особливо після повномасштабного російського вторгнення.

Так, Я.Ю. Бандуріна у 2013 році вказує на те, що ефективність діяльності правоохоронних органів у розкритті контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів залежить перш за все від обстановки початку розслідування злочину, тобто від вихідної слідчої ситуації, що склалася в конкретному випадку. Тому теоретично розкрити всі слідчі ситуації, що можуть скластися, практично неможливо. Проте побудування типових моделей дає слідчому певний алгоритм застосування слідчих та організаційно-тактичних заходів, що допомагають у розслідуванні контрабанди розглядуваного злочину. Визначившись зі слідчою ситуацією, посадова особа може спланувати хід розсліду-

вання злочину та окреслити коло необхідних слідчих дій, що потребували б якомога менше сил та засобів для ефективного та швидкого розслідування даної категорії злочинів [2].

В.С. Боднар, опублікувавши цикл праць з проблем розслідування збройних злочинів, дійшов до висновку, що існує нагальна потреба об'єднання існуючих автоматизованих інформаційних систем в інтегровану комплексну багаторівневу базу з інформаційно-аналітичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, вчинених із використанням вогнепальної зброї. Це дозволить не тільки здійснювати накопичення інформації про події, предмети та осіб, а й проводити їх аналіз, зокрема за однорідними константними та перемінними ознаками злочинів, відслідковувати канали розповсюдження зброї, встановлювати злочинні групи, що займаються незаконним обігом зброї, а також наявність їх міжрегіональних та міжнародних зв'язків, ступінь озброєності організованих структур тощо [3].

Як бачимо, ще станом на 2015 рік була актуальною розробка електронної бази розслідування кримінальних правопорушень, вчинених із використанням вогнепальної зброї.

М.В. Костенко, дослідивши використання криміналістичного обліку вогнепальної зброї при розслідуванні злочинів, вчинених організованими групами, вказує на те, що з метою контролю за розповсюдженням зброї, її використанням, а також розкриття злочинів, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї, як законодавствами зарубіжних країн, так і вітчизняним законодавством встановлюється процедура контрольного відстрілу як механізму її обліку та ідентифікації. Українським законодавством передбачена процедура експериментального відстрілу. Важливість зазначеної процедури потребує прийняття в Україні не скільки окремого нормативного акту, який би деталізовано регулював усі її істотні положення, а скільки повного оновлення вітчизняного законодавства в зазначеній галузі. Так, легалізація нарізної вогнепальної зброї надасть можливість саме криміналістичної реєстрації великої кількості зброї, яка сьогодні фактично перебуває «на руках» у великої кількості осіб, але «де-юре» залишається поза законом [4].

Найповніше питання протидії збройній злочинності, що вчиняється організованими групами, дослідив О.С. Тарасенко. Автор, розглянувши стан наукових досліджень проблем розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями, визначив зміст криміналістичної характеристики як сукупність таких елементів: способів вчинення кримінального правопорушення; предмета посягання та слідової картини; криміналістичної характеристики лідера та інших членів злочинних об'єднань [5].

В.Я. Конопельський вказує на те, що запровадження системного та ефективного документування та розслідування найтяжчих злочинів в умовах збройного конфлікту в Україні – безумовно, важливий елемент перехідного правосуддя, впровадження якого є необхідним для комплексного подолання наслідків триваючого збройного конфлікту з Російською Федерацією. Формування ефективних національних систем правосуддя у цьому напрямі має базуватися на законодавстві, що відповідає міжнародним стандартам у галузі прав людини та поточним потребам і реаліям конкретної країни. Розбудова роботи українських правоохоронних органів щодо документування та розслідування злочинів унаслідок збройного конфлікту може свідчити про наявність бажання проводити ефективні розслідування за такою категорією злочинів. При цьому відсутність доступу на тимчасово окуповані території та існуючі прогалини в законодавстві свідчать про неможливість відповіді на виклики, пов'язані з необхідністю забезпечувати заходи із запобігання безкарності.

Тож влада, застосовуючи діалогові інструменти, має сформувати та послідовно впроваджувати стратегію розвитку потенціалу національних органів розслідування та правосуддя щодо найтяжчих злочинів у рамках збройного конфлікту з урахуванням потреб потерпілих та дотриманням стандартів справедливого судочинства [5].

Починаючи з 2014 року з боку російської федерації здійснювалися регулярні протиправні діяння, що посягали на територіальну цілісність і недоторканність України, а з лютого 2022 року вони набули повномасштабного характеру. Наслідки таких кримінальних правопорушень є жакливими й нищівними, оскільки призводять до людських жертв серед цивільного населення, в тому числі дітей; руйнування та/чи знищення об'єктів цивільної інфраструктури; завдання шкоди довкіллю. За даними Офісу Генерального прокурора, станом на 8 травня 2023 р. зафіксовано 85 281 злочинів агресії та воєнних злочинів (порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України), планування, підготовка або розв'язання та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України), пропаганда війни (ст. 436 КК України) та ін.), вчинених окупаційними військами на території України в період повномасштабного вторгнення рф. Тому одним із пріоритетних завдань правоохоронного сектора держави є не просто виявлення, а й якісне документування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збройною агресією рф проти України. Це дозволить притягнути винних до відповідальності. Водночас доводиться констатувати, що на практиці у органів досудового розслідування та органів прокуратури виникають труднощі під час організації та здійснення досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією рф проти України, зокрема пов'язані зі встановленням механізму вчинення досліджуваних правопорушень. У зв'язку з чим існує необхідність у виробленні єдиного підходу щодо дій працівників правоохоронних органів на початковому етапі досудового розслідування, зокрема під час огляду місця події [6].

Цілеспрямована діяльність слідчого з розкриття кримінального правопорушення не може бути ефективною без належного упорядкування процесу розслідування за допомогою організації та планування. Планування, по суті, становить логічну основу організаційного процесу, що конкретизує та визначає основні структурні елементи такої діяльності, а організація є утворюючим початком розслідування, від своєчасності та якості якої створюються сприятливі умови для встановлення істини в кримінальному провадженні. Водночас відмічається доволі неоднозначна позиція слідчих щодо складання письмового плану розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами. Більшість із них проводять досудове розслідування механічно за типовим алгоритмом дій, що сформований на багаторічному власному досвіді та вимогах слідчої практики. Інші складають план розслідування тільки або за окремими епізодами злочинної діяльності, або при розслідуванні складних, багатоепізодних кримінальних проваджень. У зв'язку з цим зазначимо, що незалежно від характеру, складності та об'єкта кримінального провадження, пов'язаного з незаконним поводженням зі зброєю та бойовими припасами, письмовий план повинен бути складений обов'язково. Винятком є брак часу на початковому етапі розслідування та необхідність терміново в найкоротші строки здійснити ряд першочергових дій (заходів), де слідчий може тимчасово обмежитись складанням усного плану. Наявність письмового плану допомагає слідчому більш ефективно розподілити свій час, визначати об'єм роботи в кримінальному провадженні, спрямовувати діяльність учасників розслідування, спостерігати за ритмом виконання запланованих дій (заходів) та аналізувати ситуацію з позиції додержання строків, необхідності зміни напрямку розслідування, підвищення організаційної складової. Контроль за виконан-

ням та корекція плану, як останній елемент планування, відбувається за фактичної реалізації запланованих дій та заходів. На цьому етапі слідчий повною мірою керує розслідуванням, конкретизує та координує дії учасників з кожного окремого пункту плану, концентрує увагу на збір необхідних відомостей. Забезпечуючи контроль, слідчий одночасно аналізує та оцінює наявну (отриману) інформацію, вносить необхідні корективи та інформує про це учасників розслідування. Планування, як метод організації, є складним розумовим процесом слідчого щодо створення організаційно-практичної моделі розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами. Тільки при кваліфікованому проведенні пла-

нування та організації діяльності можливо раціонально розподілити робочий час, обрати напрям розслідування, визначити сили і засоби для швидкого та якісного досягнення результату – розкриття та розслідування кримінального правопорушення [7].

Висновки. Отже, на підставі вивчення стану дослідження проблеми розслідування збройних злочинів встановлено, що він характеризується тенденцією щодо об'єктивної зміни пріоритетів від кваліфікації, методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним зброї, в тому числі вчинених у співучасті, до проблематики наукового обґрунтування різним аспектам протидії збройній агресії рф, воєнним злочинам та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. В Україні росте кількість втраченої та викраденої зброї. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/weapon-wanted-2024>.
2. Бандуріна Я.Ю. Типові слідчі ситуації та основні напрямки розслідування контрабанди вогнепальної зброї та боєприпасів. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія: *Юридичні науки*. 2013. № 1(2). С. 242–247.
3. Бондар В.С. Шляхи оптимізації інформаційно-аналітичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, вчинених із використанням вогнепальної зброї. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. Вип. 1. С. 232–241.
4. Костенко М.В. Використання криміналістичного обліку вогнепальної зброї при розслідуванні злочинів, вчинених організованими групами. *Теорія і практика правознавства*. 2015. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2015_2_23.
5. Тарасенко О. С. Особливості допиту на початковому етапі розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 1(2). С. 235–240.
6. Конопельський В.Я., Свиридова Д.О. Розслідування найтяжчих злочинів, учинених в умовах збройного конфлікту в Україні як важливий елемент перехідного правосуддя. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 4. С. 22–27.
7. Пчеліна О.В., Фоміна Т.Г. Особливості проведення огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 251–259.